

ILUANI ITTUT

NAUNAIPKAINIQ	2
QAUYIMADJUTINUT NAUNAITKUTAQ UUMUNNGA TIPAAKUQPALLAARNAITTUMIK MALIGAQ..	2
NUNAVUT TIPAAKUNIK ILIHAPKAINIQ ANGIQTAKHANGILLU ILIHAI DJUT	3
Ilangani I (2014-2015): Piliurninnga uuminnga Tipaakunik Ilihapkainiq unalu Ikayuutikhamullu Ayuirhainiq Iliheidjutikhanik	3
Ilangani II (2015-2016): Tuniqhainiq uuminnga Tipaakunik Ilihapkainiq unalu Ikayuutikhamullu Ayuirhainiq	4
Ilangani III (2016-2017): Upalungaiyarninnga uuminnga Tipaakunik Niuvvaaviit Ihivriunqniq	4
TIPAAKUNIK INIKHAITTUQ HAMANI, ILANGANI 5	5
Iliheidjutikhaq I (2015-2016): Nipliqpaklutit	5
Iliheidjutikhaq II (2016-2017): Tuniqhailutit Hunavalukmik Nakuutqianguyumik	6
INIQTIRUTINGA	Error! Bookmark not defined.
NAUNAITKUTAT	8

NAUNAIPKAINIQ

Upalungaiyarninnga uuminnga Tipaakuqpallaarnaittumik Maligaaq Ukiuq Tamaat Unniutjutinik ihariagiyauyuq uumannga Atan'nguyauyuq Aaniaqtuliriyiitkunnut Havaktinga Munarhiliriyiitkunnit (CMOH) angiqtauhimayuuq uumani *Tipaakuqpallaarnaittumik Maligaaq (TCA)* Nunavunmit. Una taiguagakhaq naunaitkutauyuq *TCA* aulapkaininnganit uumani nunavunmut Qitiqqauyarvianit 1^{mit}, 2016, Qiqaiyarvianut 31^{mut}, 2017.

Taimaa 10nik ukiunik, amigaittut Kaanatami nunangit qun'ngiaqtait higalluaruknaiqtunik; una mikhiliqtuq takunnaqnaittuq Nunavunmi. Iluittumik Ilanganit Qanurittaakhaanik Uqariyaqtaminik Uuktuutinik (LQAS) naunaiyaqtauyuq Munarhiliriyiitkunnit (Aaniaqtailiniq) 2016mi. Una naunaiyainiq naunaiqtitaa 74pusantmik Nunavummiut ukiulgit 16nik avatqumayaalluuniit higaliqtut 6nik tatqirhiutinik naunaiyaqtinnagu [1]. Una qanuriliurninnga naunaittuq angikliyuumiqtat qaffit higaat niuvrutigiyauyut nunavunmi uumani 2016-2017 58.9 millianguyut, angikliyuumiqtuq avatqumayuq 2 millianguyunit (angikliyuumiqtuq 4pusantmik) aippaanganit maniliurninnganut ukiunganit¹ [3] [4]. Qiqaiyarviani 2017, ikikliyuumirahuaqhugu Tipaakunik atuqtut nampanganiq, Kiinauyaliriyiitkut ihuarhaqtaa tamna *Tipaakunik Taaksiliriyimut Maliganga (TTA)* angikliyuumiriami Nunavut taaksilirininngit tamainnut Tipaakut; unalu \$0.05mik iliuraqhugu atauhiqmut higaaqmut.

Tipaakunik aturiami atayuq amigaittunut akuniraalukmut aaniarutit unalu uumatimut aunganut aaniarutinik, aadlatqiinik kaansanik, puvaklukniqlu ayurhaqtipkaiyuq anirhaagiami aaniarut (COPD) [5]. 2015mi, angutit arnallu Nunavummiut angiyumik angikliyuumiqtuq COPD pipkaidjutauyuq nampangit ukunanit Kaanatamit uumani 1.95 unalu 3.02 amigairutinga avaliittumik² [6].

QAUYIMADJUTINUT NAUNAITKUTAQ UUMUNNGA

TIPAAKUQPALLAARNAITTUMIK MALIGAQ

Tamna *TCA* Nunavunmit angiqtauyuq Qiqaiyaqluarviani 2004. Munariyauyuq Munarhiliriyiitkunnit. Tamna Maligaaq piliurhimayuuq uqariami akhuurutiyyuq ayurhauzinga Munarhiliriyiitkunnit aadlatqiingit ilaliutittaaqtuq Tipaakunik aturninnga nunavunmi. Hivulliqpaaq tikinnahuarutinga Maligamut hamma:

- Atuliqtitalulugu hapummilugu aaniaqtailininnga nakurudjutinga Nunavunmiutanut naunaiqlugu katimaviuyut havakviuyullu higaarnaiqtiqlugit; unalu

¹ Nunavut nunallaangit-tamainnut naunaiqtait higaat niuvrutauyut iluittumik, atauhiqmik, atauhiqmi maniliurutingani ukiuq.

² COPD nampangit naunaiqtauyut aturhugu Kaanatami Akuniraalukmut Aaniarutikkut atuqhugu. Una aturninnga naunaiqtauyut amihuuninnganut 35nik ukiuqaqtunut avatqumayunullu.

- Ikikliyumiriami piinarialaqininnga Tipaakunik, inuulrammiiluanut, pittailiqulugu tautuknaqtut niuvrutininnganullu Tipaakunik.

Maliktakhat *TCA-mut piliurhimayut* talvangaanit atuliqtitauyuq 2007mi. Hapkuat maliktakhat munariyumik naunaiqhimayuq qanurittaakhaanik talvani Nunavut Tipaakunik niuvvaaviit³ maliktakhait *TCA-mut*.

Ikayuriami pitquyauninnga Munarhiliriyiitkunnit “atuliqtitaugiame, hapummigiame ihuarhigiamilu aaniaqtailininngit nakurudjutingit tamaita Nunavummiut” tamna Nunavut Tipaakunik Ikikliyumiqniqmut Tunngavinga Piyakhanganut (TRFA) piliurhimayuq uumunnga 2011-2016. Atauhiuyuq 6nit Humi Piyakhangit ilitariyayut uumani una tunngavinga una Ihuarhainiq Munariniqmut Iniqtirininnga [7]. Hivumuuriami una ihuaqtuq, uumani 2016-2017 Munarhiliriyiitkut havaktut hapkununnga havauhikhanut:

- Nunavut Tipaakunik Ilihapkainiq angiqtakhangillu Ilihidjut (TECP); unalu
- Tipaakunik Inikhattuq Hamani (THNPH) Amihunut Tiiviitigut Naalautikkut Akhuurutautinga, Ilangani 5.

NUNAVUT TIPAAKUNIK ILIHAPKAINIQ ANGIQTAKHANGILLU ILIHAI DJUT

Tamna TECP havauhiuyuq piyuq ihuarhigiami Tipaakunik niuvvaaviit malikhugu *TCA* unalu maliktakhat. Tamna ilihaidjut atuqtuq pihimmaaqtumik iliuraininnga uuktuut, piyuq akiliqtitaungittumik ikayuqtuq maliktuq hakugiktita uumuuna ilihapkainiq unalu ikayuutikhamullu Munarhiliriyiitkut havaktinginnit. Tamaita niuvvaaviyut tuniyayuq piqaqtuq ilihapkainiq unalu ikayuutikhamullu, ilitariyayullu Tipaakunik ihivriunniq piliqtuq.

ILANGANI I (2014-2015): PILIURNINNGA UUMINNGA TIPAAKUNIK ILIHAPKAINIQ UNALU IKAYUUTIKHAMULLU AYUIRHAINIQ ILIHAI DJUTIKHANIK

Uumani 2014-2015, Nunavut Tipaakunik Niuvvaaviit Ilihidjutikhat piliuqtayut. Ilihidjutikhanik uumani ilihaidjutikhaq tuniyayut niuvvaaviyut uumunnga ikayuutikhat tamaat maligiamikni *TCA-mut* maliktakhangillu. Tamaita ilihaidjutikhanik piliuqtayut uumani hitamauyut ilitariyayut uqauhiit Nunavunmit.

³ Nunavut tipaakunik niuvvirvinga niuvvirviyut Nunavunmi pihimayuq ilitariyayumik niuviqtuyup laisikhaanik agniqtayuq uumani Tipaakunik Taaksiliriniq Maliganga Nunavunmi.

ILANGANI II (2015-2016): TUNIQHAINIQ UUMINNGA TIPAAKUNIK ILIHAPKAINIQ UNALU IKAYUUTIKHAMULLU AYUIRHAINIQ

Ukiumi Tipaakunik Niuvvaaviit Naunaiyainiq (TRS) piliurhimayuq. Huuq naunaiyaiyut munarigiama Tipaakunik niuvvaaviit ilihimaninnga *TCA-mik* qakunguqqat. Pitinnagu TECP hulilukaarutit, hivulliqpaanga naunaiyainiq tuyuqtauuyut tamainnut Nunavut Tipaakunik niuvvaaviuyut auyami 2015 piliuriami uuktuutikhamik.

Tattiarnaqviami 2015mi, Avatiliriniqmut Aaniaqtailinirmut Havaktingit (EHO=ngit) ayuiqtauuyut uumani aturninnga uuminnga Tipaakunik Niuvvaaviit Ilihidjutikhat. Uumani 2016, EHO-ngit tuniyut katimaplutik ilihapkainiq atan'nguyayyunut tamainni 93 Nunavut Tipaakunik niuvvaaviuyut.

Iidjurirviani 2016, tamaita nunavunmi EHO-ngit tikkuqaqtauuyut uuminnga "Ihivriuqtiuyut" titiraqhimayumi *TCA-mi*. Tamna titiraqhimayuq pipkaidjutiyuq una tikkuqaqtauunig hamma:

Inspectors

(1) Tamna ministauyuq tikkuqaqtaqtuq inungnik unaluuniit kitkut inuit ihivriuqtiuyukhat piyuq uumannga Maligag.

KINGULLIQPAAQ ILANGANI (2016-2017): UPALUNGAIYARNINNGA UUMINNGA TIPAAKUNIK NIUVVAAVIIT IHIVRIUQNIQ

Tugliuyuq TRS tuniyauyuq Nunavuutim Tipaakunik niuvvaaviuyut auyami 2016. Qanuriliurutinga naunaiyainiq naunaiqtait hapkuat:

- 9.1pusantmik niuvvaaviuyut naunaiqtait piqangittut naunaitkutamik uumunnga 3m hilataani-ittuq igluqpaup ukkuanganit, mikhilaaqtuq (↓)42.8pusantmik aippaanganit TRS;
- 12.1pusantmik niuvvaaviuyut naunaiqtait havaktingit "mikiumik ilihimayut" Nunavuutim Tipaakunik maliganga, mikhilaaqtuq (↓)14.8pusantmik aippaanganit TRS; unalu
- 97.0pusantmik niuvvaaviuyut naunaiqtait havaktingit qanuriliurutingit maligatigut niuvrutigiamikni Tipaakunik, angikliyumiqniq (↑)0.8pusantmik aippaanganit TRS.

Aadlatqiingit uumannga ukiumi naunaiyainiit naunaiqhimayuq EHO ayuirhainiq ilihaidjut nakuuyumik pipkaidjutiyuq Tipaakunik niuvvaaviit pitquhinga angiqatigiikhugu *TCA*.

Nampangit munariniq qaritauyakkut maliktakhat piyauyut naunairiami ihuaqtut uumani katitigninnganut naunaitkutanik pitillugu aadlamik *TCA* ilihapkainiq hivuniqmilu Tipaakunik ihivriuqniq. Tattiarnaqviami 2016, tamaita EHO-ngit tuniyauyut ayuirhainiq uumani ayuitaminik ilihimayanginniklu ihariagiyaait pigiami ilitariyauyumik Tipaakunik niuvvaaviit ihivriuqniq. Uqaqtangit ilaliutihimayut hamma:

- Ayuirhainiq uumani aturninnga nampanik munariniq qaritauyakkut maliktakhat;
- Tipaakunik ihivriunqimut maliktakhat;
- Ahiruqtaukpat talvannga piyakhaq; unalu
- Munarilugit inungnit ihuigiyaayut uumuuna TCA angiqtaungittut.

TECP maligaq qanuriliurutimullu makpiraaq piliuqtauyuq. Una makpiraaq piliurhimayuq ikayuriami EHO-ngit naunaiqlugu havaangit ikayuriami TECP. Ihuaqtuq nakuuyuqlu uuktuutinga makpiraap ikayurniaqtait hivuniqmi TCA angirutingit piliuriami hakugiktumik havaqatigiikniq ukunanit Tipaakunik niuvvaaviuyut, EHO-ngit, nunallaani tigumiaqtuuqatauyut.

TIPAAKUNIK INIKHAITTUQ HAMANI, ILANGANI 5

THNPH angiyuq Tiivittigut Naalautikkut Akhuurutautinga pilihaaliqtuq 2011-mi aullaqtautininnannganut TRFA-nganik. Tamna akhuurutautinga ilaliutiyuq qaffiuyunik tikinnahuaqtaminik taimaa ukiungani iniqtirutinganit; tamaita ihuaqtuq uumunnga tunngaviup hivulliqpaanga tikinnahuaqtanginnik.

Inungnut angirutingit TCA-nganut tikinnahuaqtauyuq Ilangani 5 uumanna THNPH. Una ilangani avvakhimayuq malruuknik ilihaidjutikhat atuliqtitauyuq uuminnga “Nipliqpaklutit” 2015mi-2016, uumanilu “Tuniqhailutit Hunavalukmik Nakuutqianguyumik” uumani 2016-2017. Tamaita THNPH Ilangani 5 ilihaidjutikhanik, piliurhimayuq inungnut tuniqhaiyakhanginnik, piinarialeqihimayut uumani hitamauyut ilitariyayut uqauhiit Nunavunmit.

ILIHAIJUTIKHAQ I (2015-2016): NIPLIQPAKLUTIT

Tikinnahuarutinga “Nipliqpaklutit” angikliyuumiriami inungnut ilihimaniq higaarniqmut hilataani-ittuq ukkuap haniani anivinganilluuniit katimaqatauvikmi sikuurvikmilu. Tamna tuhaqtautikhaq “Nipliqpaklutit uumuuna inuknut anirhaaktut higaap puyunganit higaagtumit” unalu “Higaat ikitinnagu pingahunik angiyunik abluqtaqlutit ukkuap hanianit [unaluuniit] 15 angiyunik abluqtaqlutit sikuurvikmit”.

TCA maligat naunaiqtait hapkuat unghiktumut pilimaittut hamma:

Higaalimaittut inuit katimaviani

14. (1) Kinaliqaak higaalimaittuq nayugauvikmi qaliriikhimayut igluni amihuuyunilluuniit iglut atayunik, katimaviuyumilluuniit, unaluuniit pingahunik miitanik avatingani qanittut ukkuamut anivinganilluuniit katimavigaqtumut humaangittuq naunaitkutaq higaagnaittuq nivingangitkumi.

Higaagtut haniani sikuurvikmit

(3) Kinaligaak higaalimaittut uumani 15 miitanik avatingani qanittut ukkuamit anivinganilluuniit sikuurvikmut.

“Nipliqpaklutit” piqaqtuq hapkuninnga akhuurutauyut ikayuutikhat:

- Taiguarutinik naunaitkutaq;
- Naalautikkut naunaitkutaq;
- Nivingayunik;
- Inungnut tiiviikkut naalautikkut nivingayut unalu ilaliutihimayuq titirauyaqhimayuq;
- PowerPoint tautuktipkainiq; unalu
- Qaritauyakkut pulaarvingani ittuq.

Ilitariyauyuq naunaipkaininnga uuminnga Nipliqpaklutit piyuq Ubluqtuhirviani 17mit-23^{mut}, 2016, pitillugu una Kaanatami Higaarnaittuq Havainiq (NNSW).

ILIHAIJDUTIKHAQ II (2016-2017): TUNIQHAILUTIT HUNAVALUKMIK NAKUUTQIANGUYUMIK

Hivulliqaanga tikinnahuarutinga uuma “Tuniqhailutit Hunavalukmik Nakuutqianguyumik” munarigiami nutaqqat higaalimaittut niuviriami tipaakunik higaanik inirnit, ilihimayauyuq inungnut qanuriliurutauyut Tipaakunik. Tuglia tikinnahuarutinga angikliyuumiutigiami inungnut ilihimaninnga ihuinaarutauyut tunigiami higaamik nutaqqanut higaqtukhaungittunut. Tamna tuhaqtikaidjut una “Tuniqhailutit Hunavalukmik Nakuutqianguyumik tunihuiqlugu Tipaakunik nutaqqanut”.

TCA maliganga pittailiyuq tunigiami tipaakunik higaanik nutaqqanut hamma:

Niuvrutigigumi tunigumiluuniit inungnut ukiuqangittut 19mik

3. (1) Kinaligaak niuvrutiyakhaungittuq tuniluniluuniit, niuvrutiluni tuniluniluuniit, Tipaakunik inungmut ukiuqangittut 19mik

Hamna ilihaidjutikhanik piliuqtauyut uumunnga “Tuniqhailutit Hunavalukmik Nakuutqianguyumik”:

- Tiivittigut naunaitkutaq;
- Naalautikkut naunaitkutaq;
- Nivingayunik;
- Munaqtiuyut ikayuutit naunaitkut;
- Inungnut tiiviikkut naalautikkut nivingayut unalu ilaliutihimayuq titirauyaqhimayuq;
- PowerPoint tautuktipkainiq; unalu
- Qaritauyakkut pulaarvingani ittuq.

Ilitariyauyuq naunaipkaininnga uuminnga “Tuniqhailutit Hunavalukmik Nakuutqianguyumik” piyuq Ubluqtuhirviani 15mit-21^{mut}, 2017, pitillugu NNSW.

INIQTIRUTINGA

Munarhiliriyiitkunnit ihumalluaqhimmaaqtait hapkuat

- i. Aktikkulaanganik piliurniq Munarhiliriyiitkunnit ayuittiaqtunik, aaniaqtailinirmut ilihapkaiyut unalu nakurudjutimut havaktiuyut tamainni Nunavunmi;
- ii. Pittailiniq inuulrammiinik aturiamikni Tipaakunik;
- iii. Hapummirniq inungnik uumannga avatiliriniqmut Tipaakunik puyunganit; unalu
- iv. Munariniq Tipaakunik aturninnga tamainni Nunavut.

Iluittumik amihunik qaliriikhimayumik qanuriliurutaut angiqtaunig Inuit Nuatqatigiiknikkut Ukpriyain ihariagiyauyuq uumunnga Ikkliyuumiqniq qayangnautinik piyuq uumunnga Tipaakunik aturninnga Nunavunmi. Nakuuyumik aulapkaininnga ulapiqutauyuqlu uumannga TCA akhuurutauyuq ilanganik uuma akhuurninnganut. Uumani 2016-2017, Munarhiliriyiitkunnit piliuqtut angikliyuumiutinik naunairiami Tipaakunik niuvvaaviuyut, inuitlu, ilihimayut maligumayailu TCA.

Nunavut Kavamanga akhuurhimmaaqtuq ikikliyuumiriami Tipaakunik-piyut aaniaqtailinirmut qayangnautingit uumuuna angirutingit TCA; unalluaq pittailiplugit inuulrammiit Tipaakunik atuliqniq, akhuuqplugu higaaruiqniq, hapummiutiplugillu inuit uumannga avatiliriniqmut Tipaakunik puyunganit.

NAUNAITKUTAT

- [1] Munarhiliriyiitkunnit, "Ilanganit Qanurittaakhaanik Uqariyaqtaminik Uuktuutunik," Iqaluit, 2016.
- [2] Naunaiyainiq Kaanatami, "Kaanatami Tipaakunik, Imiq Aangayaarnaqtuniklu Naunaiyainiq, 2015 (nutaangurhimayuq)," Naunaiyainiq Kaanatami, Ottawa, 2016.
- [3] Nunavut Kavamanga , "Tipaakunik Niuvrutauyut Nunallaatigut piplugit - 2015-2016," Kiinauyaliriyiitkut, 2016.
- [4] Nunavut Kavamanga , "Tipaakunik Niuvrutauyut Nunallaatigut piplugit - 2016-2017," Kiinauyaliriyiitkut, 2017.
- [5] K. K. Teo, S. Ounouu unalu S. Hawken, "Tipaakunik aturninga qayangnautingalu uuminnga myocardial iliuriami 52ni nunagiyauyuni uumani INTERHEART naunaiyaini: uqaqtaminik-munariniqmut naunaiyainiq.," *Lancet*, vol. 368, no. 9536, pp. 647-658, 2006.
- [6] Nunavut Kavamanga , "Puvakmi Kaansaqaqtuq, RSV, Bronchiolitis unalu COPD ittuq Nunavunmi," 2016.
- [7] Nunavut Kavamanga , "Nunavut Tipaakunik Ikiyliuumiqniq Tunngavinga Piyakhangit," Iqaluit, NU, 2011.